

דף שבועי

בס"ד

פרשת וישלח, תשפ"ד, מספר 1546

מחלות הילדות של עם ישראל

עמיצור ברק

אתה פחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז. פחז פמים אל תותר פי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עליה" (בר' מט:ג-ד). בכתובים יש לכך השלכות לטווח ארוך: "ובני ראובן בכור ישראל... ובחללו יצועי אביו נתנה בלכתו לבני יוסף... ולא להתייחס לבכרה" (דה"א ה:א). אומנם מדרש האגדה (שבת נה) מביא את דעת רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן: "כל האומר ראובן חטא, אינו אלא טועה...", מלמד שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב". שתי תשובות בדבר; ראשית, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ושנית, אם מעלה עליו הכתוב כאילו... הרי שהמעשה חמור כגילוי עריות ממש.

איך הגיעו בני יעקב להתנהגות כזו? כנראה שהייתה זו תוצאה של שרשרת אירועים שראשיתה בתחילת פרשת תולדות, והמשכה בפרשת ויצא המתרחשת בגלות חרן, בדרך מבאר-שבע לשם ובדרך חזרה מחרן לארץ ישראל. בדרך – עדיין בחרן. רק בתחילת פרשתנו מגיע יעקב לעבר הירדן המזרחי של הארץ.

תיאור הגעתם של יעקב, נשיו וצאצאיו אל היעד הסופי, חברון, נמצא רק בחלק האחרון של פרשתנו. זהו מקום המנוחה והנחלה, מגורי יצחק אבינו שאותו לא ראה יעקב 22 שנה (לפי המדרש 36 שנה), אלא שכבר בחלק הראשון של הפרשה הבאה, וישב, מתחילה הגלות הבאה, גלות מצרים. יוסף הוא הגולה הראשון, בעל כורחו, כשנמכר לעבד 9 שנים אחרי ההתיישבות בחברון. הוא עתיד לחזור לארץ רק אחרי 39 שנה במצרים, ורק לימים אחדים לצורך קבורת אביו, ויסיים את חייו בארץ גלותו.

המשפחה המתרחבת של יעקב תגלה למצרים 22 שנה אחרי יוסף – פרק ביניים ארץ-ישראלי קצר מאוד בהיסטוריה הלאומית. מגלות אל גלות.

הדבר מוצא ביטוי בקריאת הביכורים: "וענית ואמרתי לפני ה' א-להיך ארמי אבד אבי וירד מצרומה" (דב' כו:ה). את הביטוי הסתום "ארמי אבד אבלי" (דב' כו:ה) מפרש אונקלוס בקצרה והמדרשים ורש"י בהרחבה: "ארמי אובד אבי, לבן ביקש לעקור את הכל, כשרדף אחר יעקב", והשאלה היא כיצד ביקש לעקור הכול? האם בהריגת חתנו וצאצאיו שלו – בנותיו ונכדיו?? כך הוא לפי המדרש (משנת רבי אליעזר פרשה ט): "וכן את מוצא בלבן ארמי אבד אבי. וכי הרגו?? אלא כיון שחישב להרגו כאילו עשה".

הכינוי "ארמי" מופיע בתורה 6 פעמים: 5 מהם בחומש בראשית; פעמיים הוא מיוחס לבתואל, עוד 3

פרשתנו רצופה אירועים כואבים: החרדה הקיומית מהמפגש עם עשו, המאבק עם "האיט" בלילה בחל יבוק והצליעה בסופו, אונס דינה, מות דבורה מינקת רבקה והצער הגדול במות רחל. בנוסף להם מתוארות גם "הסתבכויות" של בני יעקב, ובייחוד בני לאה המבוגרים, בשלש העבירות החמורות ביותר שעליהן נאמר "ייהרג ואל יעבור": שפיכות-דמים, עבודה-זרה וגילוי-עריות. יתכן שהסתבכות משולשת זו נובעת מהמטען הרוחני השלילי שספגו בני יעקב בבית סבא לבן. נפרט:

שפיכות-דמים: בלי להימלך באביהם לכתחילה, ובניגוד לדעתו בדיעבד, מסופר: "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר גטח ויהרגו כל זכר" (בר' לד:כה). 2 נערים בני 13-14 נוטלים את החוק לידיהם בצורה גורפת. גם אם נבקש ללמד עליהם זכות, כדעת הרמב"ם, יש טעם לפגם הן בהריגת "כל זכר" בשכם, והן לאור ברכת יעקב בפרשת ויחי: "שמעון ולוי אחים פלי חמס מכותיהם. בטדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי פי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור" (בר' מט:ה-ו).

בעקבות כך נעשה לבם גס בהרג, עד כדי כך שהם אלה שתכננו להרוג את יוסף אחיהם בקנאתם: "ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא. ועתה לכו ונהרגוה" (בר' לז:יט-כ). רש"י כותב בפירושו לבר' מט:ה:

ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגוהו, מי הם? אם תאמר ראובן או יהודה, הרי לא הסכימו בהריגתו, בני השפחות... לא היתה שנאתן שלימה שנאמר "והוא נער את בני בלהה" (בר' לז:ב), יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים... על כרחך שמעון ולוי הם.

עבודה-זרה: אחרי פרשת דינה בשכם כתוב: "ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסרו את אלהי הנכר אשר בתכם והטהרו... ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם... ויטמן אתם יעקב תחת האלה" (בר' לה:ב-ד).

גילוי-עריות: "וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל" (בר' לה:כב). זוהי עבירה משולשת; איסור על אשת-איש, אשת-אביו ואי-כיבוד-הורים! ולכן נוזף בו אביו בברכתו בפרשת ויחי: "ראובן בלתי

* עמיצור ברק הוא פרופ' אמריטוס להנדסה, אוניברסיטת אריאל.

הָאֲרָמִי עַל בְּלִי הַגִּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא. וַיִּבְרַח הוּא וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיִּקָּם וַיַּעֲבֹר אֶת הַנָּהָר... וַיִּגַּד לְלִבָּן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב" (שם לא: יט-כב). עצם הצורך בבריחה מעיד על המצב השלילי של המגורים בשכנות ללבן. החשש של יעקב, שלבן יצליח בכוח דיבורו לעצור בעדו ולהחזירו לחרן מתבטא גם באזהרת ה' את לבן שלא לדבר: "וא-להי אבותיכם אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע" (בר' לא: כט).

הנזק הרוחני העיקרי של המשך השהות בחסות לבן נגרם לדור הצעיר. ככל ששהו יותר זמן בצל סבא לבן הפטריארך, כך ספגו יותר את האווירה והערכים הבעייתיים של בית לבן בפרט ושל תרבות חרן וארם בכלל. ולולא בריחת יעקב הייתה הספיגה השלילית עוצמתית יותר הן בגלל משך הזמן והן בגלל הבשלות הנפשית והרוחנית של הנערים שהלכה וגדלה, במיוחד של ארבעת המבוגרים שבהם, בני לאה הראשונים. כל זה הביא להסתבכויות האמורות לעיל, עורר את השנאה והקנאה ביוסף בפרשת וישב, וגרם לירידה למצרים. שהסיפא של המאמר לעיל: "אָרְמִי אֲבָד אָבִי וַיֵּרַד מִצְרָיִם" קושר סיבתית את החינוך השלילי של בני יעקב בחרן לירידה למצרים. וירד מצרימה – לא רק וו "ההיפוך" יש כאן, ולא רק וו החיבור, אלא גם סידור זמני האירועים עקב סיבה ותוצאה.

תרומה נוספת של לבן הארמי לירידה מצרימה של נכדיו וחתנו הייתה בכך שסיבך את יעקב בנישואים לשתי אחיות. צפוי היה ומתבקש, שהאחות שאותה לא רצה יעקב לשאת תרגיש שהיא שנואה, ככתוב במפורש. בניה, "בני-השנואה", חשו בכך, ומכאן קצרה הדרך לשנאת "בן-האהובה" (שגם הוא הועדף רגשית), כפי שכתוב בפרשת וישב. השנאה הובילה כידוע למכירתו לעבד במצרים, ובעקבותיו ירדו יעקב וכל צאצאיו. "אָרְמִי אֲבָד אָבִי – וַיֵּרַד מִצְרָיִם".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיי

פעמים ללבן בנו ובפעם השישית בפרשת כי-תבוא, בפסוק הנדון כאן. לכן נראה פירוש רש"י שמדובר בלבן ולא בארמי אחר, אברהם או יעקב לפי פירושי רשב"ם ואבן-עזרא.

השאלה השנייה מתייחסת לעילת המרדף; אחת הסיבות, ואולי העיקרית היא, שלבן רצה להחזיר לעצמו את התרפים שנגנבו ממנו. סיבה סבירה נוספת, מתבקשת אף היא, שהוא רצה להיפרד כראוי מבנותיו ונכדיו, כפי שהוא מתרעם על יעקב שניסה בבריחתו למנוע את אירוע הפרידה, שבנסיבות רגילות היה מתבקש וצפוי להיות מרגש. שתי הסיבות לגיטימיות. מה שייכות יש להן ולרצונו לאבד פיזית את אבי האומה וכל אשר לו?

אלא שיש אפשרות נוספת. לבן אכן ביקש לעקור את הכול; את כל המורשת התרבותית והערכית שקיבל יעקב מהוריו וגם מאברהם אבינו, שאיתו חי במשך 15 שנות ילדותו ונערותו. לבן ביקש לעקור כל זאת לא רק כשרדף אחרי יעקב, אלא בעיקר במשך עשרים השנים ששהה יעקב בחרן. כיצד?

מלכתחילה היה יעקב אמור לשהות בבית לבן פרק זמן קצר, כפי שאמרה לו רבקה אימו כששלחה אותו: "וְעַתָּה בְנֵי שָׁמַע בְּקִלִּי וְקוּם בָּרוּחַ לְךָ אֵל לָבָן אֲחִי חָרְנָה. וַיִּשְׁבְּתָ עִמּוֹ יָמִים אָחָדִים (גם לפי הפירוש שהכוונה לשנים מועטות) עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ" (בר' כז: מג-מד).

אגב, הביטוי "יָמִים אָחָדִים" מופיע בתורה רק עוד פעם אחת, באותו עניין של זמן ומקום: השהות של יעקב בבית לבן: "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שִׁבְעַת שָׁנִים וַיְהִי בְּעֵינָיו יָמִים אָחָדִים בְּאֶהְבֹתוֹ אֹתָהּ" (בר' כט: כ).

יעקב היה מוכן להקריב 7 שנים מחייו במולדתו, ולהתעכב בבית לבן דודו ומעסיקו, כדי לחיות עם רחל. בכך הוא נטל סיכון של קבלת השפעה תרבותית מהערכים והאווירה של חרן, המקום שממנו התרחק סבו אברהם.

אלא שללבן היו תוכניות אחרות. הוא רצה שיעקב יישאר בחרן, ושרחל תמשיך לחיות בסביבתו הקרובה של אביה. ייתכן שהוא קיווה שיצליח להטמיע את יעקב בחרן ובתרבותה, או לפחות להשאיר בשכנותו את נכדיו הצפויים ולחנך אותם ברוח המקום. כך הוא תמרון את יעקב להישאר בשלב זה עוד 7 שנים תמימות, מתוך מחשבה להמשיך להחזיק בו, בנשיו ובצאצאיהם גם אחרי תום השנים הללו.

אחרי שהות של 14 שנה בחרן, הרחק מהוריו, תכנן יעקב לחזור אליהם: "וַיְהִי כְאֲשֶׁר יָלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֵל לָבָן שְׁלַחְנִי וְאֶלְכָה אֵל מְקוֹמִי וְלֹאֲרָצִי. תָּנָה אֶת נָשִׁי וְאֶת יְלָדֵי אֲשֶׁר עִבַּדְתִּי אִתְּךָ בְּהֵן וְאֶלְכָה" (בר' ל: כה-כו). הוא לא הודיע ללבן את תוכניתו, הוא ממש ביקש רשות! נימוס גרידא?

כאן עשה לבן את הצעד המסוכן ביותר ליעקב ובעיקר לבניו, וניסה, בהצלחה, לעכב את יעקב. כוחו של לבן בפיו, כפי שראינו כבר בוויכוח על החלפת רחל בלאה. ובצירוף ההשפעה של גילו, מעמדו המשפחתי ותדמיתו בקהילה, הוא שכנע את יעקב להישאר, חרף רצונו הראשוני והברור לחזור לארץ כנען.

כך התעכב יעקב עוד 6 שנים בחרן: "זֶה לִי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתְךָ, עִבַּדְתִּיךָ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשֵׁתִי בְּנֵתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנְךָ" (בר' לא: מא). יש להניח, שלולא אפשרו הנסיבות של היעדרות לבן לסייע בבריחת יעקב, הוא לא היה מצליח להשתחרר מחיבוק הדב של לבן: "וְלָבָן הִלֵּךְ לְגַזְזֵי אֶת צֹאנָו... וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לֵב לָבָן